

22. Diasporas jaunieši – sabiedrības atjaunotnes potenciāls

Elīna Apsīte-Beriņa

Ievads

No Latvijas uz ārzemēm devušos cilvēku atvases, kas savu bērnību un jaunības gadus pavadījuši ārzemēs, ir nenovērtējams resurss sabiedrības atjaunotnei Latvijā, taču šis resurss var netikt izmantots, ja fiziskā un emocionālā saikne starp Latviju un ārzemēs mītošajiem jauniešiem ir vāja.

Tradicionālie migrācijas pētījumi par Austrumeiropas migrantiem aktualitāti ieguvuši pēc ES paplašināšanās 2004. gadā, otrkārt, ekonomiskās krīzes kontekstā kopš 2008. gada, kā arī saistībā ar nesējamiem breksita (*Brexit*) nosacījumiem un ierobežojumiem, kas skars daudzus migrantus, sākot ar 2019. gadu. Jauno migrantu grupas izpēte un pētījumi par ārzemēs dzīvojošo jauno cilvēku dzīvi, pieredzi, identitāti, saikni ar dzimteni, potenciālajiem nākotnes plāniem u. c. ir nonākuši politikas un akadēmisko pētījumu centrā.

Iepriekšējie pētījumi parāda, ka atkarībā no finanšu iespējām jauniešu vecumposmam no 16 līdz 34 gadiem ir raksturīga formālā izglītība, algots vai brīvprātīgs darbs (Valentine, 2003), kas noved pie pieaugušā lomas un atbildības uzņemšanās. Nereti tieši šajā vecumposmā jaunieši izvēlas iegūt migrācijas pieredzi, piemēram, poļu migrantu gadījumā. Jauniešu migrācijas pētījumi Polijā liecina, ka papildus izglītotajiem poļiem, kuri vēlas iesaistīties Eiropas brīvā darba tirgus piedāvājumos, migrē arī tie, kas sasnieguši zemāku izglītības līmeni un kam radušās problēmas ar iesaisti vietējā darba tirgū. Tādā veidā jaunieši migrāciju izmanto kā dzīvesveida stratēģiju (Apsīte-Beriņa, Burgmanis, 2015; White, 2010; Burgmanis, 2013).

Pētījumā analizēti un raksturoti 16–34 gadus veci jaunieši, kas aizbraukuši no Latvijas un dzīvo ārzemēs un kas uzskatāmi par nozīmīgu grupu Latvijas demogrāfiskās situācijas uzlabošanai nākotnē. Šai rakstā apskatīti arī būtiskākie viņu aizbraukšanas iemesli un sniegts šo jauniešu sociālekonomiskais raksturojums.

Jauniešu migrācija

Zinātniskajā literatūrā diasporai ir vairākas definīcijas, kas sintezējušās vēsturiskās attīstības kontekstā un mūsdienu globalizācijas un interneta attīstības laikmetā. Diasporas pamatā ir saikne ar lokālo, kopīgs kultūras mantojums, kas sniedzas ārpus šīs grupas mītnes zemes robežām (Dlamini et al., 2017). Diasporu arī pēta kā sociālu formu un kultūras rašanās stāvokli (Vertovec, 1999). Savukārt precīzas vecumposma robežas noteikt ir grūti, jo jaunā cilvēka identitāte veidojas bioloģisku un sociālu faktoru ietekmē (Valentine et al., 1998; Apsīte-Beriņa, Burgmanis, 2015). Ģeogrāfiskos pētījumos jaunieši iekļauti salīdzinoši nesen (20. gs. 70. gados), kad radās interese pētīt jauniešu telpisko vidi un mijattiecības ar to, telpas pieejamību un lietojumu, saiknes uzturēšanu un veidošanu ar vietu (Burgmanis, 2013). Globalizācijas, transnacionālisma, izglītības iespēju un darba tirgus pieejamība ārpus savas nacionālās valsts robežām un intensīva vēlme iegūt jaunas pieredzes ietekmē starpvalstu migrāciju, un bieži vien jauniešiem ir aktīvāka starptautiskās migrācijas pieredze nekā pieaugušajiem (Hopkins, Alexander, 2010).

Migrācijas motīvu daudzveidība vērojama visās vecumgrupās un var atšķirties katrā konkrētā grupā. Latvijas jauniešiem ir raksturīga gan nodarbinātība, gan izglītības iegūšana (Lundholm, 2007), gan brīvā laika pavadīšana (Cairns, Smyth, 2010). Vēlme distancēties no ģimenes un iegūt neatkarību ir mērķis, uz ko daudzi jaunieši tiecas, iesaistoties starpvalstu migrācijā. Tomēr, neskatoties uz savām vēlmēm un sevis identificēšanas un pilnveides posmu dzīvē, lielai daļai Austrumeiropas jauniešu migrācijas iemesls ir finansiālu ieguvumu palielināšana ārzemēs, vai arī tie bieži migrē uz ārzemēm, lai būtu kopā ar tur esošajām ģimenēm. Tātad jaunieši ir spiesti pārcelties ģimeņu apvienošanas nolūkā.

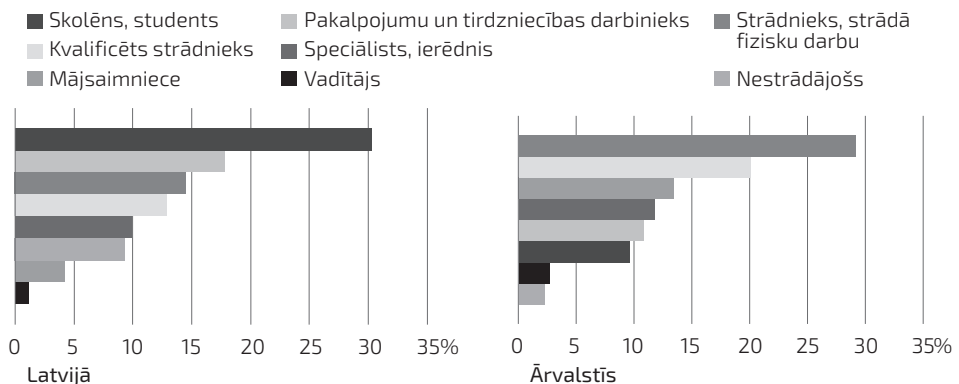
Pētījuma dati un metodes

Lai analizētu Latvijas jauniešu aizbraukšanas iemeslus, pētījumā izmantoti dati, kas iegūti, lietojot tiešsaistes aptauju rīkus. 2016. gada aptaujā tika aptaujāti 1326 jaunieši (no tiem 61% sievietes un 39% vīrieši) vecumā no 16 līdz 34 gadiem, kuri aptaujas brīdī ilgāk nekā 6 mēnešus bija uzturējušies kādā no galamērķa valstīm – Lielbritānijā (45%), Īrijā (17%), Vācijā (18%), Zviedrijā (10%) un Norvēģijā (10%). Dati iegūti, izmantojot tiešsaistes aptauju rīkus, ko mūsdienās arvien plašāk lieto migrācijas pētījumu jomā un jo īpaši tādu jauniešu grupā, kuri ir aktīvi moderno tehnoloģiju lietotāji. Izmantojot sociālo portālu *www.draugiem.lv*, tika iegūta primāro datu datubāze nesaistītās ģeogrāfiskās vietās (Brickman-Bhutta, 2012; Reips, Buffardi, 2012; Oiarzabal, Reips, 2012; Kissau 2012; McCollum, Apsīte-Beriņa, 2015; Apsīte-Beriņa, Burgmanis, 2015; Burgmanis, 2013). Sastādītā anketa sastāvēja no 40 jautājumiem.

Reģistrētajiem portāla lietotājiem tā tika nosūtīta, pamatojoties uz viņu ģeogrāfisko atrašanās vietu pēc IP (interneta protokola) adresēm. Iegūtie rezultāti ļauj spriest par ārzemēs dzīvojošo jauniešu grupas demogrāfiskajiem rādītājiem, ģeogrāfisko mobilitāti un potenciālo atgriešanos Latvijā.

Diasporas jaunieši kā sabiedrības atjaunotnes potenciāls

Akadēmisko un rīcībpolitikas pētījumu interešu lokā pēdējā laikā ir pieaugusi interese par migrējošo jauniešu grupas raksturojumu, jo tas ļauj spriest par šo jauniešu daudzveidību. Pētījuma gaitā būtiski bija noskaidrot, vai ārzemēs dzīvojošie jaunieši ir saskatāms kā reāls Latvijas atjaunotnes potenciāls. Rezultāti arī parāda, ka kaut kādā mērā tas būs iespējams, un Latvijai kā izcelsmes valstij jārada pēc iespējas pievilcīgāki apstākļi, lai tā notiktu. Cirkularitāte jeb atkārtota migrācija uz ārzemēm ir bieži sastopama Latvijas jauniešu vidū, proti, 56% aptaujāto jauniešu jau iepriekš bijuši ārzemēs ilgāk nekā 6 mēnešus. Ap 60% jauniešu aptaujas brīdī plānojuši ārzemēs palikt ilgstoši. 22% nākotnes plānus saista ar pārcelšanos mītnes valsts robežās vai pārcelšanos uz citu valsti, bet 18% jauniešu vecumā līdz 34 gadiem tuvāko piecu gadu laikā plāno atgriezties Latvijā. Tātad apmēram ceturtdaļa aizbraukušo savu tuvāko nākotni saista ar atgriešanos dzimtenē, un visbiežāk notiek atgriešanās iepriekšējā dzīvesvietā vai vismaz reģionā. Ģeogrāfiski visvairāk aptaujāto jauniešu bijis no Kurzemes (24%), Vidzemes (18%), Rīgas (18%), Pierīgas (16%), Zemgales (16%) un Latgales (8%). Respondentu atbildes atklāj, ka visvairāk (32%) ir tādu, kuriem ir profesionālā vidējā izglītība, 27% ir vispārējā vidējā izglītība, 16% – pamatzglītība, salīdzinoši liela daļa respondentu (25%) ir ieguvuši augstāko izglītību. Skaidrojot vietu, kur izglītība iegūta (Latvijā vai ārzemēs), izteikti dominē Latvija (84%) un pēc tam ārzemes (16%). Izglītība savukārt ir cieši saistīta ar

22.1. attēls. Nodarbošanās statusa maiņa diasporas jauniešiem no Latvijas pirms un pēc migrācijas ($n = 1326$, 2016)

nodarbinātības statusu jeb diasporā dzīvojošo jauniešu pašreizējo nodarbošanos. Nodarbinātības statusa atšķirības, analizējot nodarbošanos Latvijā pirms aizbraukšanas un nodarbošanos kādā no galamērķa valstīm, ir būtiskas.

30% jauniešu Latvijā ir bijuši skolēni vai studenti, taču no šiem jauniešiem savā galamērķa valstī studējuši vairs tikai 10% aptaujāto. Visstraujākā statusa maiņa novērojama, pieaugot tādu jauniešu skaitam, kuri ārvalstīs veic fizisku darbu (29%), bet Latvijā fizisku darbu darījuši ap 15% aptaujāto jauniešu. Diasporas jauniešu lielākās grupas pirms emigrācijas bijuši skolēni, studenti un pakalpojumu un tirdzniecības sfēras darbinieki. Taču salīdzinājumā ar Latviju ārvalstīs vērojams fiziska darba strādnieku, kvalificētu darbinieku, kā arī māj-saimnieču pieaugums.

Kā galvenos aizbraukšanas iemeslus var izcelt darba perspektīvu trūkumu Latvijā (17%), zemu atalgojumu (16%), ģimenes apstākļus (14%), nespēju segt ikmēneša maksājumus (13%) un jaunas dzīves pieredzi (11%).

Ekonomiskie apstākļi ir nozīmīgs faktors, kas jauniešus piesaista galamērķa valstī, jo iespēju iegūt augstāku atalgojumu izvēlētajā profesijā min 20% aptaujāto jauniešu, labākus darba apstākļus – 18%, lielākas karjeras un izaugsmes iespējas – 14%, vēlmi nopelnīt konkrētam mērķim – 12%, un ģimenes apstākļus min 14% respondentu. Tikai apmēram 4% aptaujāto jauniešu par būtisku faktoru, kas veicinājis viņu došanos uz ārzemēm, uzskatījuši studiju iespējas. Viņi bijuši mērķtiecīgi, studējuši konkrētu studiju programmu vai arī turpinājuši studijas ārvalstīs, sākotnēji uz ārvalstīm dodoties ģimenes apvienošanas nolūkā.

Secinājumi

No Latvijas neseno migrācijas viļņu laikā uz galvenajām galamērķa valstīm aizbraukušas daudzveidīgas iedzīvotāju grupas. Pētījumā izmantotā datu ieguves metode ļāva iegūt vērtīgu informāciju par Latvijas jauniešu migrācijas plūsmu uz galvenajām galamērķa valstīm – Lielbritāniju, Īriju, Vāciju, Zviedriju un Norvēģiju.

Visvairāk ir aizbraukuši tādi jaunieši, kuri Latvijā ir bijuši skolēni vai studenti ar profesionālo vidējo izglītību (ap 30%) un, nesaskatot iespēju iekļauties darba tirgū Latvijā, devušies uz ārvalstīm. Rezultāti liecina, ka ceturtdaļa jauniešu vecumā no 16 līdz 34 gadiem tuvāko piecu gadu laikā saista savu nākotni ar pastāvīgu atgriešanos Latvijā. Līdztekus puse respondentu plāno palikt pašreizējā galamērķa valstī un tur iesakņoties vēl pamatīgāk, bet ceturtdaļa nākotnes perspektīvas saskata vēl cita galamērķa valstī.

Aptaujas laikā iegūto datu analīze liecina, ka jauniešu aizbraukšanas (no Latvijas) iemesli, starp kuriem dominē ekonomiskie faktori, ir līdzīgi tiem, kādus savos pētījumos ir atklājuši citi autori (Lundholm, 2007; White 2010). Visbiežāk jaunieši uz ārvalstīm devušies, Latvijā saskaroties ar bezdarbu un nesaskatot perspektīvas karjeras attīstībai. Turklāt ārvalstīs viņi parasti strādā

mazkvalificētu darbu. Novērotās straujās statusa izmaiņas, iekļaujoties ārvalstu darba tirgū, protams, sniedz ekonomisko neatkarību un stabilitāti, bet vienlaikus arī paaugstina jauniešiem atgriešanās risku. Jauniešu grupai, kuri ārvalstīs studē vai ir uz noteiktu laiku, noslēdzoties konkrētajam dzīves posmam, rodas iespēja atgriezties Latvijā. Tomēr 60% aptaujāto tuvāko piecu gadu laikā nākotnes plānus nesaista ar atgriešanos Latvijā, jo piedāvātais atalgojuma līmenis Latvijā nenodrošinās identisku labklājības līmeni. Turklāt jaunieši, pārsniedzot 25 gadu vecumu, bieži ir partnerattiecībās vai izveidojuši ģimeni un tāpēc ir piesaistīti mītnes zemei.

Literatūra un avoti

- Apsīte-Beriņa, E., Burgmanis, Ģ. (2015) Jauniešu ģeogrāfiskā mobilitāte: komunikācija un saikne ar Latviju. Grām.: Lulle, A., Kļave, E. (red.) *Radot iespējas attīstībai: Diasporas bērnu un jauniešu izglītība*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 207.–226. lpp.
- Brickman-Bhutta, C. (2012) Not by the Book: Facebook as Sampling Frame. *Sociological Methods & Research*, February 2012, 41: 57–88.
- Burgmanis, Ģ. (2013) *Jauniešu kognitīvās telpas ģeogrāfiskā struktūra un aktivitātes pilsētā*. Doktora disertācija. Rīga: Latvijas Universitāte.
- Cairns, D., Smyth, J. (2010) Youth on the Move? Student Mobility and Immobility in Portugal and Northern Ireland. In: D. Cairns (Eds.) *Youth on the Move*. Mörlenbach: Strauss GmbH, pp. 59–70.
- Dlamini, S. N., Wolfe, B., Anucha, U., Yan, M. C. (2009) Engaging the Canadian Diaspora: Youth Social Identities in a Canadian Border City. *McGill Journal of Education*, 44: 3.
- Hauvette, M. (2010) Temporary Youth Migration and European Identity. In: Cairns, D. (Eds.) *Youth on the Move*, pp. 47–58. Mörlenbach: Strauss GmbH.
- Hil, R. (2000) A Gloomy Vista? “Globalisation”, Juvenile Crime and Social Order – An Australian Perspective. *Crime, Law and Social Change*, 33: 369–384.
- Hopkins, P., Alexander, C. (2010) Politics, Mobility and Nationhood: Upscaling Young People’s Geographies: Introduction to Special Section. *Area*, 42: 142–144.
- Kissau, K. (2012) ‘Structuring Migrants’ Political Activities on the Internet: a Two-dimensional Approach. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38 (9).
- Lundholm, E. (2007) *New Motives for Migration? On Interregional Mobility in the Nordic Context*. Doctoral Dissertation. Sweden: Department of Social and Cultural Geography, Umea University, Gerum 2007: 2.
- McCollum, D., Apsīte-Berina, E. (2015) Recruitment Through Migrant Social Networks from Latvia to the United Kingdom: Motivations, Processes and Developments. *Migration Letters*, 12 (1): 50–66.
- Miles, S. (2000) *Youth Lifestyles in a Changing World*. Buckingham: Open University Press.
- Oiarzabal, P. J., Reips, U. D. (2012) Migration and Diaspora in the Age of Information and Communication Technologies. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38 (9): 1333–1338.
- Parrenas, R. S. (2005) *Children of Global Migration: Transnational Families and Gender Woes*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Reips, U., Buffardi, L. E. (2012) Studying Migrants with the Help of the Internet: Methods from Psychology. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38 (9): 1405–1424.

- Sibley, D. (1995) *Geographies of Exclusion*. New York: Routledge.
- Valentine, G. (2003). Boundary Crossings: Transitions from Childhood to Adulthood. *Children's Geographies*, 1: 37–52.
- Valentine, G., Skelton, T., Chambers, D. (1998) Cool Places, Geographies of Youth Cultures. In: Skelton, T. and Valentine, G. (Eds.) *Cool Places: an Introduction to Youth and Youth Cultures*. London: Routledge, pp. 1–32.
- White, A. (2010) Young People and Migration from Contemporary Poland. *Journal of Youth Studies*, 13 (5): 565–580.
- Vertovec, S. (1999) Three Meaning of “Diaspora”, Exemplified Among South Asian Religions. *Diaspora*, 6 (3): 277–300.